

Klagesaken til en mor som fikk sitt barn bortadoptert mot hennes vilje, kan gi viktig avklaring om barnevernstiltak og menneskerettigheter.

Rettsavklaring om norsk barnevern

Debatt

Anniken Barstad Waaler
seniorrådgiver,
Norges nasjonale
institusjon for men-
neskerettigheter

Den europeiske menneskerettsdomstolens (EMD) ankeinstans, storkammeret, behandler i dag en barnevernssak mot Norge. Dette er en av ni norske barnevernssaker som EMD har sluppet inn til behandling de siste årene, hvor domstolen vurderer om Norge gjennom ulike barnevernstiltak har brutt menneskerettighetene. Hva innebærer dette?

Barn er sårbare og avhengig av voksenpersoner. Dette gjør dem særlig utsatt for vold, mishandling og omsorgssvikt. Tall fra Bufdir tilsier at mer enn ett av fem barn utsettes for mindre alvorlig vold fra foreldrene sine i løpet av oppveksten. Seks prosent har vært utsatt for alvorlig vold. Hvert fjerde barn i Norge har en eller to foreldre som enten har en psykisk lidelse eller et alkoholmisbruk som er så alvorlig at det kan gå ut over daglig fungering.

Barns vern mot vold

Både Grunnloven og internasjonale konvensjoner gir barn et særskilt vern mot vold, overgrep og omsorgssvikt. Barnevernet har derfor en sentral rolle i å sikre barns menneskerettigheter. Barnevernet er først og fremst en hjelpetjeneste som skal bistå familier som trenger hjelp for å ivareta omsorgen for egne barn, og de fleste får hjelp i hjemmet. Når hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig må barnet plasseres utenfor hjemmet med eller uten samtykke fra foreldrene. Barnevernet kan også begrense foreldrenes muligheter til samvær med barnet, frata foreldreansvar og i ytterste konsekvens også adoptere bort barnet mot foreldrenes vilje.

Når barn blir plassert utenfor hjemmet uten foreldrenes samtykke (omsorgsovertagelse), er dette et inngrep i retten til familieliv, som er beskyttet i Grunnloven § 102 og Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8. Saker om omsorgsovertagelse består derfor av komplekse vurderinger, både faktisk og rettslig, hvor ulike menneskerettigheter må veies mot hverandre: Både foreldres og barns rett til familieliv må veies opp mot barns rett til et liv uten vold, overgrep og omsorgssvikt.

Mange norske saker til EMD

I perioden 2015–2017 har EMD tatt inn ni norske barnevernssaker til behandling. Ytterligere tre slike saker ble avvist som åpenbart grunnløse. Antallet norske barnevernssaker for EMD er stort. Til sammenligning har EMD siden 1950 bare avsagt 50 dommer i norske saker totalt.

EMD vurderer om menneskerettighetene er brutt i de konkrete sakene som behandles. Den tar ikke stilling til det norske barnevernssystemet som sådan. Samlet vil sakenes utfall likevel kunne gi indikasjoner på om det er behov for justeringer i norsk regelverk eller praksis.

De ni sakene har det til felles at de fleste

I dag behandler storkammeret til Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) en viktig anke i en norsk barnevernssak. Bildet er fra en tidligere høring i EMD.

FOTO: VINCENT KESSLER/NTB SCANPIX

dreier seg om de mest inngripende barnevernstiltakene, som for eksempel sterke begrensninger i eller total nektelse av samvær, frataelse av foreldreansvar og adopsjon. I enkelte av sakene er det også spørsmål om selve omsorgsovertagelsen var i strid med menneskerettighetene.

Bryter alle familiebånd

EMD er tilbakeholden med å overprøve nasjonalstatenes vurdering av om selve omsorgsovertagelsen er nødvendig. I saker som dreier seg om de mest inngripende barnevernstiltakene, som nektelse av samvær og tvangsadopsjon, foretar EMD imidlertid en mer inngående overprøving av nasjonalstatenes vurderinger. Slike tiltak bryter i realiteten alle familiebånd, og med mindre de er gjennomført i tråd med en målsetting om å gjenforene barn og foreldre, er de bare tillatt dersom det foreligger *eksepsjonelle omstendigheter* og tiltaket i hovedsak er *motivert ut fra hensynet til barnets beste*.

Fire av de ni sakene mot Norge er avgjort. I to av dem er staten frifunnet for menneskerettsbrudd. I en tredje dom fra september i år ble staten dømt for brudd på en mors rett til familieliv. I denne saken var en mor nektet samvær med barnet over lang tid, uten at det fremgikk av den norske dommen at retten hadde vurdert hvilke langtidseffekter adskillelsen av mor og barn ville ha for barnet. Dommen er ikke rettskraftig.

I en fjerde sak ble staten frifunnet med fire mot tre stemmer. Det er denne saken som har sluppet gjennom nåløyet og skal behandles i EMDs storkammer i dag.

Brudd på retten til familieliv?

Spørsmålet i saken er om myndighetenes beslutning om å frata en mor foreldreansvar og tillate at sønnen ble adoptert bort mot hennes vilje, utgjør et brudd på morens rett til familieliv. Om dette spørsmål

let var det altså uenighet i sakens første runde. Uenigheten knyttet seg til hvor langt EMD skal overprøve nasjonale domstolers vurdering i saker om de mest inngripende barnevernstiltakene, som adopsjon. Storkammerets avgjørelse av dette kan ha prinsipiell betydning for EMDs vurdering i fremtidige lignende saker.

Et annet punkt det var uenighet om, illustrerer de ulike europeiske synspunktene på barnevernsområdet. Særlig gjelder dette synet på hva som er barnets beste – stabilitet og tilknytning til faktiske omsorgspersoner eller å bevare biologiske bånd. Mens flertallet mente barnets beste var stabilitet i den faktiske omsorgssituasjonen, og at dette best ble ivarettatt ved adopsjon, la mindretallet stor vekt på det biologiske prinsipp og viktigheten av å bevare båndene mellom biologiske foreldre og barnet.

Adopsjon eller fosterhjem

Basert på forskning har flere stater, inkludert Norge, de senere årene lagt til grunn at for enkelte barn er adopsjon et bedre barnevernstiltak enn en langvarig fosterhjemsplassering. Dette utgangspunktet kan stå i et spenningsforhold til EMDs klare utgangspunkt om at alle barnevernstiltak skal være midlertidige og med en plikt for staten til å søke å gjenforene barn og foreldre så snart forholdene tillater det.

Det som kan utledes av de norske sakene så langt er at EMD mener at foreldrenes rettssikkerhet i Fylkesnemnda og i norske domstoler er god. Ut over dette er det for tidlig å trekke noen konklusjoner om hvorvidt norsk barnevernspraksis går for langt i forhold til hva menneskerettighetene tillater. Utfallet i storkammer-saken kan likevel gi viktige avklaringer, særlig med tanke på hvor langt EMD skal gå i å overprøve nasjonale myndigheters vurderinger i disse sakene.

Håndhilse-nekt - en menneskerett?

Debatt

Ole Gjems-Onstad
professor,
Institutt for
rettsvitenskap
og styring,
Handels-
høyskolen BI

I Aftenposten 12. oktober støtter Ingunn Økland at en vikarlærer ikke fikk forlenget engasjement fordi han nektet å håndhilse på en kvinnelig kollega. Økland referer til at saken skal opp for Diskrimineringsnemnda. Hun synes litt usikker på utfallet fordi den svenske Arbetsdomstolen under henvisning til Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK), konkluderte at håndhilsenekt må godtas i arbeidslivet.

Tolkning av generelle regler

Den svenske arbeidsdomstolens dom ble avsagt med skarpest mulig dissens: To av fem dommere ville ikke godta håndhilsenekt. Ingen menneskerettskonvensjon sier direkte noe om spørsmålet, og det er ingen dom fra Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMD) om håndhilsenekt. Det dreier seg om tolkninger av generelle regler om religionsfrihet der konklusjonen må ansees åpen. Svenske myndigheter går generelt langt i å godta særkrav. Da EMDs Storkammer i 2014 tillot Frankrikes nikab-forbud (heldekkende ansiktsslør) med overveldende flertall (15-2), var den svenske dommer en av de to som dissenterte.

En farlig linje

Flere autoritative fortolkere av islam mener håndhilsenekt bør unngås dersom det kan provosere. Den svenske arbeidsdomstolen viste til generelle utsagn fra EMD om at det avgjørende er hva den enkelte troende selv måtte mene er riktig. Dette er en farlig linje, som kan legitimere urimelige særkrav. Videre kan det gå galt hvis man, lik Arbetsdomstolen og EMD i flere uttalelser, betoner at flertallet i toleransens navn må tåle å bli krenket av mindretallets trosyringer. Men kompromisser er ikke enveiskjøring. Også mindretallet må undertiden tåle å bli provosert.

Økland påpeker helt riktig at «uansett bør håndhilsing ikke reduseres til en sak for jurister». Det gir en fremmedgjort samfunnsdebatt stadig å trekke «menneskerettskortet». Da er plutselig bare spesialister meningsberettiget i spørsmål der mange har legitime meninger. Særlig ille blir juristeri når menneskerettsjusen ikke gir klare svar.